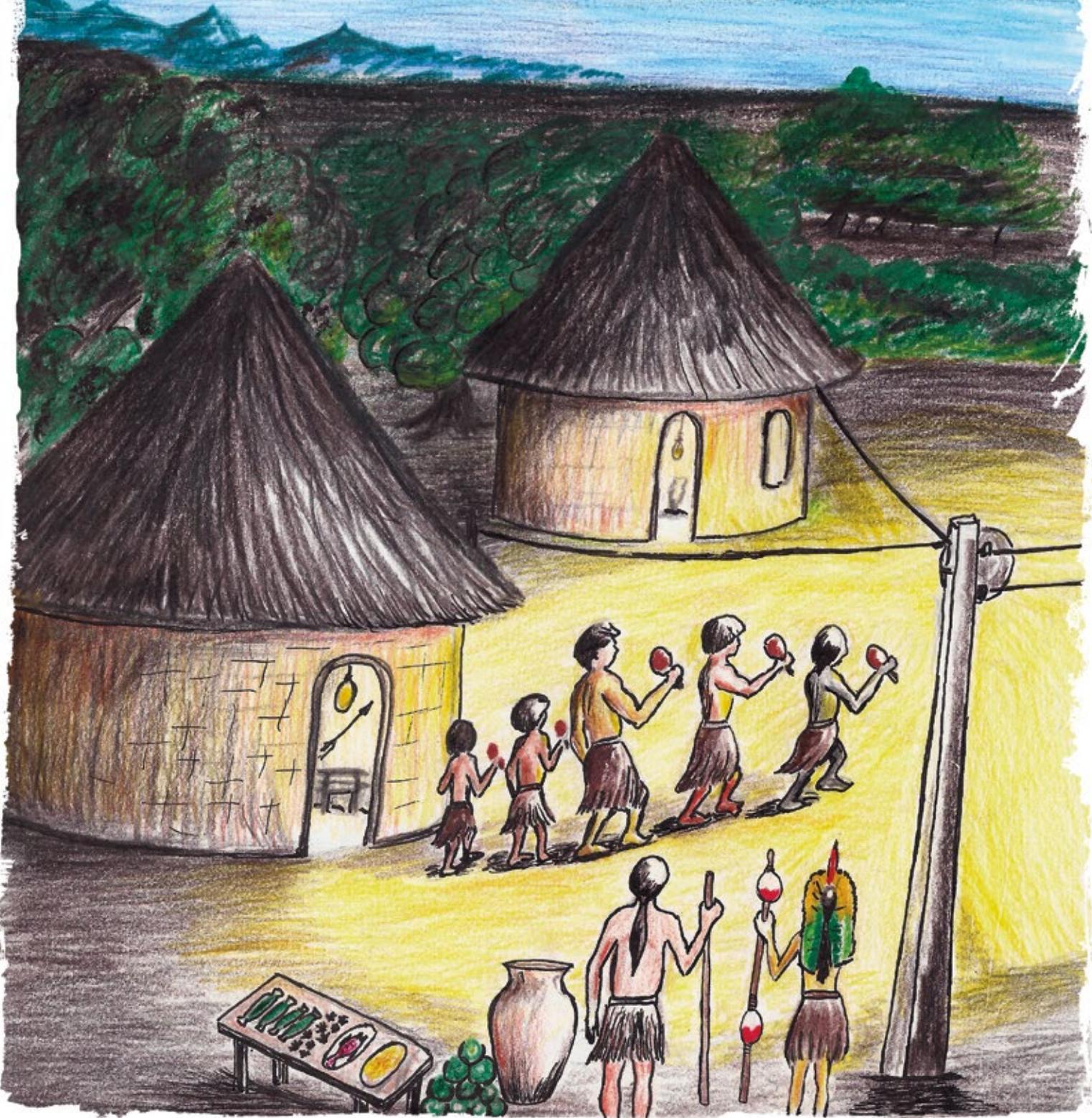

PATAKÓ

Êtxawênuk ãkgaré iõ otxemã
hãtxay upâ niognîgâhi pírikã

Hõtxomã iõp amixatê ûg uxetey môj patxitxã ikô aripotxẽ ûg ipakâyé upâ kijëtxawê txihihâe txó hã-hã-hãe Pataxó Aktxurá Eoató, me'á'irá txavêy ûg üpú ükâdxê hû rekôy üpú akuêg txihihâe, mõdxêtxẽ dxahá iě eketohêwatá txó fap'bwá âkgaré iõ otxemâ hâtxay upâ niognîgähi pirikâ ûg Tarifa Social de Energia elétrica* âkgaré iě goyspâ txó Ministério de Minas e Energia.

*Âkay'xó ugwxerê

MINISTÉRIO DE MINAS E ENERGIA

SECRETARIA EXECUTIVA

SECRETARIA DE ENERGIA ELÉTRICA

DEPARTAMENTO DE POLÍTICAS SOCIAIS
E UNIVERSALIZAÇÃO DO ACESSO À ENERGIA

PROGRAMA LUZ PARA TODOS

COORDENAÇÃO PARA ATENDIMENTO ÀS COMUNIDADES INDÍGENAS E QUILOMBOLAS
DO PROGRAMA LUZ PARA TODOS

Desenhos desta página: Bruna Fernandes, Luiz de Jesus, Mateus Alves, Peclaranmim Guedes

NAKOHUY NIÑIXINA' TXÉ

Úxé ariomã ūpúitã honãg, hômará'xó hâtö mukau'puá,
Tohnõhêhê'ã uĩ kijëtxawê, hû makinã upâ arupãb
Dxahá jirap makinã upâ pataxí ûg upâ akâtxâg
Yôre ihêp pukuyxê, txó kahnëtú hã-hãhãe.

Apoy'ã krokxi jokana txõg dxahá napinatô pataxí
Dxahá arene'á ūpú nioniemã paxumixatê, ihê dxa'á
uĩp niñixina'xó.
Üg ûmip'ã hâtö uhãdxé, ãhô okehôy'ã me'áré fahâtö,
Nioniemã fap'bwa ūxé krokxi atxôhã dxahá iep
pataxí Pataxó.

lẽ uhãdxé upâ fap'bwa petoi'ã nioniemã uhãdxé,
arene'á iẽ kahnëtú hã-hãhãe, upú nioniemã haêdxê paktã.
Otxemã're niognigähi pirikã naähã âkâwtty hoarú muhuá,
Hoarú'xó puhey'é iõ kayãbá, dxahá ãhô petoi'rê ãgunuy'xó.

Hômãrã'ã nitxi udxe're'xó hû iop rekoy txó GT,
Üg kahnëtú hã-hãhãe mukari, dxahá iẽ kioyã tohnõhêhê're.
Ahekã'irá hünitxi awãkã upâ napinatô hã-hãhãe,
kioyã dxa'á tohnõhêhê'ã uĩ pataxí ūpú mäpxé.

lẽ etaniã ūkôtxê udxere'xó petoi'ã hâtö hiupã,
txó rekoy *Luz Para Todos, dxa'á uĩp pahnë'ã uhãdxé,
Ahôhê amix iẽ awãkã dxa'á arene'ã txóp taputari,
Nioniemã hã-hãhãe nioktoyná ug xohã tarakwatê, ikhärá ug takunahé tabtxirá.

Iop taputari áhê nãxeykô're txó piatá naähã nognigähi,
Txó joopek'aô iẽ miägkunãy, upâ patxekahab dxaniog,
iakatã áhê apirab'ã iõ miägkunãy, iẽ itahabm áhê nipxox'ã,
Dxahá okehôy ahekã're kãwây, ihã ãgô iõ txaywã .

Kasiaká hômãrã'ã nioniemã mäpä dxa'á möf nitxi nomaysõ,
Iõ rekoy txó *Minas e Energia, uĩp ûmip'irá makinã
Dxa'á uĩp arene'ã ãkgaré hiato ug wãkmodxewatã ūpú gwakxó puheywãk,
Ug iõ *Programa Luz para Todos, uĩp pataxí Pataxó upâ Bahia.

*Âkay'xó txó ugwxerê

Üg haptxôy hômãrã'ã mäpä ūxé dxa'á iop aripotxé pahnë'ã nioniemã kãdawê,
Patxitxá'irá hünitxi koxuk dxa'á iẽ hõtxomã krãpwãy.
Iõ rekoy txõghi petoi'ã arene'txé üg iõ kãwây tohnõhêhê'ã,
iõ kahnëtú fap'bwa tuhutari me'á iẽ fahâtö txó Brasil.

Dxahá akdxihi ãtãy tohnõhêhê're, nitxi makinã jirap'ã,
ipakâyép, makinã dxa'á akuég uĩ kijëtxawê' ug makinã wpâ napinatô pataxí,
makinã ūpú nomaysõ ãbakoháy, ug kasiaká iep akâyé'atêp,
Dxahá okehôy wãknãxeykô're nioniemã gwakxó ūpú tâypâk awãkã.

Uri piatá naähã niognigähi, me'ã nitxi mayogená
Dxahá iõ hã-hãhãe upâ pataxí ug kasiaká higwá upâ akâtxâg.
Ãhô petoi'ã nitxi aripotxé, iẽ haähí dxahá maroxí
Japôterú iõ niognäsêaô motxé'ã, iõ etxawê petoi'ã dxa'a hâtay.
Hû iẽ mehexo'txé upâ niognigähi, nitxi kioyã fahâtö'ã
iẽ jokana ug iõ kakusú, dxahá kijëtxawê kixay nokoxi'ã.

Ihãy'ã hünitxi honãg ūpú nitxi akuég,
Pataxó takunahé mõdxetxé, uĩ mutxuï upâ arupãb.
Napinatô kijëtxawê tuhutari petoi hünitxi kioyãp,
Goyáô ug tapitébm'aô, ikahá'irá iop ipa'mtxôy.
Petoi'xó patxéhiab ug patxékahab, kioyã ūpú paresé, ãgtxay-kãdawê
Fahâtö'irá napinatô etxawê, etxawê'irá hû werimehy.

lẽ enuãy uĩ pataxí torotê etaniã âksa'rãy fahâtö
hõtehô petoi'xó toxuy'arã, dxahá iõ txihí Pataxó.
Petoi nõtë ūpú enuãy ug kasiaká iep jokana korihe'aô a'apai
Dxa'á ayó'xó nitxi krayré uĩ nuptxaptamäg'aô iõrê uĩ tapitébm'aô.

Iõ akwêg dxa'á patxitxá'ã, dxahá hõtehô iktôy'ã iẽ atxe,
Topehê me'áti wakihãytxé dxahá hõtxomã, naähã tehnetowatá,
Kramiã paktê'xó iẽ hõtxomã naähã tehnetowatá,
iakatã iõ dxa'á me'á fahâtö, dxa'á iẽ pohêhaw upâ makinã

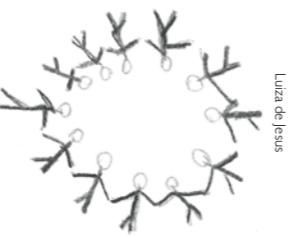
Nancy Pereira da Silva – imakâyé Txihihãe

ANIĀGHÃ WĀKMŌDXĒTXÊ

- 4 NAKOHUY NIÑIXINA'TXÊ
 7 ŪPÚÄTXOÊWATÁ
 8 HÃ-HÃ-HÃE PATAKÓ: NIONIEMÃ GWAKXÓ UPÂ AWÃK
 11 IË PAKHÊ UPÂ HÃ-HÃ-HÃE PATAKÓ
 12 PATXÔHÃ: IË ATXÔHÃ PATAKÓ
 15 IË NOMAYSÔ WPÃ NIOGNIGÃHI PIRIKÃ DXAHÁ IËHÜKOHTWÃGA PATAKÓ
 18 NIOGNIGÃHI PIRIKÃ: AHÖHÊ OTXEMÃRÉ ŪPÚ MODXÉ HÄTXAY
 25 ATXEMÃG DXAHÁ IËP ATXOÊ ŪPÚ OTXEMÃ HÄTXAY UPÂ NIOGNIGÃHI
 26 IKTÔY HÃHÃEÃGA ŪPÚ NIOGNIGÃHI
 28 NKÃH ŪPÚ WÃ'KIHÃY'RÉ KUÃNUK
 29 KORTÚ UÌ ATXOHÃ PATAKÓ (PATXÔHÃ)

Danielle Lima

Luzia de Jesus

Marilanda dos Santos

ŪPÚÄTXOÊWATÁ

Iõ *programa luz para todos, txó ugwxerê federal, torotê paxaká'irá niognigãhi pirikã ihã iëp pataxí txihihãe Pataxó txó torotêtxé upâ Bahia. Ûg dxahá ãkay iõ akuêg txó kahnëtú hÃ-hÃ-hÃe hÃ ië mehexó'txé upâ mayô uip môj upärug'txé ië hÃytxâté ūpú nioniemã fap'bwa dxa'á paxumixatêã kahnëtú ariponätxé ãkgaré iõ otxemã hÃtxay ûg txavêy upâ niognigãhi pirikã. Kepãy me'a nioniemã nomaysô gwaknionhã ūpú wÃkmÃdxewatá txó hÃ-hÃ-hÃe Pataxó, ãkgaré iop fahatönu koxá'á ië niognigãhi pirikã torotêã paxaká'irá ihã iëp pataxí, takunahé ahõhê ië korimawatá ûg iktôy upâ napinatô pãgêhe.

Iõ wÃkmÃdxewatá txó kahnëtú fap'bwa me'a ūpú nomaysô niämänuk, ikô ãsunãy upâ taypâk heuhá ūxé aniaghã ië nitruké txó akuêg patxitxã ikô aripotxé, ipakâyé, akayép ûg makinã txó hÃ-hÃ-hÃe txihihãe pataxó ūpú aktxwrá eoató. Pahogtabm ūpú petõiré ahõhê pinapõ ūpú ayowatá koyá upâ pakhê ūg awãkã txó kahnëtú hÃ-hÃ-hÃe, ãtây me'a, atxohã (Patxôhã), suniatê ûg koyá ãkaytxé upâ napinatô awãkã ūpú ikhã ūg nuhewatá.

Iõ fap'bwa môj patxitxã'xó ūxé krokxi mõdxé, hÃtö uí atxohã tdxihí ūg ãgurá ūxé Patxôhã (atxohã ūpú xohã Pataxó), ië apibatê ūpú jirap, uí ariponätxé, tarakwatênu ûg WÃrehawatá upâ pakhê Pataxó. Ítãi akuêg ūpú hiupá me'a nitxi nomaysô, iakatã ië niognigãhi pirikã me'a hÃtö koyá ûkôtxé dxahá iõ hÃ-hÃ-hÃe txihihãe, txané ūxé kuhúnuk ūpú niämänuk ûg ariponätxé txó nügã otxemã ikô patämionã, iop dxa'up ãhô kuãp txóp xex'xó ūpú kiogená, ieparenuk uí akuêg ūpú kijëmi ûg tupaxatê. Ikômkâ torotê'xó dxé'irá ahõhê ië niognigãhi pirikã ãmäré'xo me'áré otxemã ūpú mõdxé hÃtxay ûg hÃtxotxay dxahá fahäto'ré ië arupãb, hÃ kijëtxawê fahäto'nuk ūpú nawã ūg ãgurá pokayawatá, ië apibatê ūpú niupatxi iktôy uí akutêatxá.

Iõ mehexó'txé upâ niognigãhi fahäto'á ië pohêhaw upâp patämionã, apêoká'irá ië tupaxiawatá ūpú akuêg ûg ãkêtê'xó, ûmip'irá ahõhê tupaxi ië nioktoyná nuhatê upâ patxitxawatá ūpú hÃmxomá ūpú pajaru, atxe, mikähá, abjayá ūg kohoy. iehã ahõhê, uí otxemã'xó ūpú tupaxi ūpú kijëme ūg tupaxi pirikã dxahá iõ fahäto'nuk ūpú nawã ūg ãgurá pokayawatá, ië apibatê ūpú niupatxi iktôy uí akutêatxá.

Gerdion Santos Nascimento – Aruã Pataxó
Akayéko upâ Pataxí txihihãe Pataxó Aktxurá Eoató

*Akay'xó txó ugwxerê

Laisa Rodrigues

COORDENADORA PEDAGÓGICA

Maria do Socorro Costa Brito – Consultora Programa Luz para Todos / MME

SUPERVISÃO TÉCNICO PEDAGÓGICA

Maria Eustáquia da Silva – Programa Luz para Todos / MME

ASSESSORIA DE COMUNICAÇÃO

José Renato Esteves – Programa Luz para Todos / MME

APOIO TÉCNICO ADMINISTRATIVO

Glaucia Pereira de Souza – Programa Luz para Todos / MME

FOTOGRAFIAS DOS PAINÉIS

Awoy, Ajurú, Karkajú, Hadja, Acervo Atxohã e Guilherme K. Noronha

ILUSTRADORES PATAXÓ

Alunos da Escola Indígena Pataxó Coroa Vermelha
 (lista de nomes na última página)

DESENHO DA CAPA

Pedro Neves do Espírito Santos

TRADUTORES PATAXÓ

Awoy, Ajurú e Cosme

PRODUÇÃO DE TEXTOS

Grupo de Trabalho Indígena Pataxó
 (lista de nomes na última página)
 Coordenação: Maria do Socorro Costa Brito

EMPRESA RESPONSÁVEL PELO PROJETO GRÁFICO

Comtexto Treinamento e Consultoria Ltda.

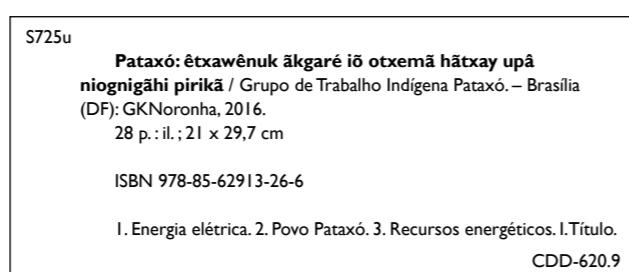

SUPERVISÃO DE PROJETO

Cássio Ingles de Sousa – Antropólogo / Comtexto Consultoria

PROJETO GRÁFICO

Guilherme Kiehl Noronha – Designer e Fotógrafo / gknoronha.com

HÃ-HÃ-HÃE PATAXÓ: NIONIEMÃ GWAKXÓ UPÂ AWÃKÃ

Wâk ūpú nãptxêré iõ txihi uĩ hähão, niamisü txõg homará hãytxo'txẽ akdxihí. Hãytxo'ã iep kamarú ahõhê iõ jacarandá, iõ jatobá, iõ gotí, araçá, iẽ palmeira, hãytxo'ã kasiaká iõp hoykaé ahõhê iõ poniohõ, txâhab, iõ manãymõdahã, iẽ amatxi, iẽ hemugãy, iẽ anohã, ngahé, mukará, uhãy, akätxẽ ūg iõp mukusuy ahõhê jundiá, corró, piaba, traíra, samukãga, taiña, sororoca, robalo ūg iẽ tilápia. Hãytxo'ã iõp jiktayá ahõhê iõ aktxé, jakupéba, tururí, arakwã, macuco, tohõ, imamakã upâ ãgoхó, bem-te-vi ūg nitxi ãgwra me'a're. Uñhê piátá akdxihí me'a hitup, iõp hoykaé me'a txagwari ūg petoi'ã iõ nûgã haêdxê txatú ūpú kahab iẽ pohëhaw.

Nimisü tokerê'ã apiba iõ nûgã txemákô ketxihé, iẽ "hãytxâtê txóp Pataxó", uitã mäpã, homarã hâtö nioktoyná tupihokãga, akdxihí ahê tuphôk'ã, ūg hâtö manõha txiágá môj ahê mõdxê'irá uĩ itohã. Ahmonë manõha môj hiukunã'irá ūg kixay ahê ahenãpê'irá ūxé tehé wêtxá dxa'á tibirisã ãkgaré iẽ hähão ūg môj ūxérerbá itsãp gwakxó. Kixay iõ kuypô ahê tuphôk'ã ūg iẽ tehé môj ihãy'irá ūg iõ txemákô tãyhú ūpú miágã dxa'á tibirisã uĩ hähão ahenãpê ūxé nioniemã "txihi". Ahmonë pukuyxê txihi apôy dxahá eketohê iẽ mehexó'txẽ txóp taputari txihi txõg uĩ hähão. Topehê ûmip'xó hûdxê'ê nitxi kuásê. Kuã'ã iẽ tohõhê paktã dxahá pokayáré, hitxá, kôhay ūg iep meãdxú dxahá patxitxá krayré dxahá iõp heruê. Ukatarí iẽ haãhi, iẽ ãgoхó ūg iep tamikuã niõñixina'ã ūg patxitxá tâypâk haãhi tapuritú uhitué ūg bayxú.

Uiane Alves

Gabriel de Jesus

Haptxôy dxa'á txõghi hômãrá patxitxã tâypâk ãmãruatá txõg uĩ hähão ūg eketohê'txẽ akdxihí dxahá nûgãp taputari, uĩ txaywã ãkaytxẽ, topehê patxitxáxó apêtxuk iẽ tupihokãga, akdxihí kâxkay'ã ūxé murisi ūg patxitxã tibirisá hâtö nioktoyná tehé. Kixay dxa'á iẽ tehé hâtâ'yã, ihâbnká'ã iẽ hiê txihi txó mkây ūg txuk'ã ahê ihu'irá ūxé rekôy, úxehá iõ rekôy txahâtê iẽ miágã ūpú ibá iẽ akätxê ahõhê iõ txihi homarã hôk arene'ã. Kuhú'ã, kuhú'ã ūg japôterú pahnê'ã ikô ãtxuhã, torotê'ã uĩ tamãpê upâ atxibá. Ätây me'a tohõhê ūpú ãgoхó txibá.

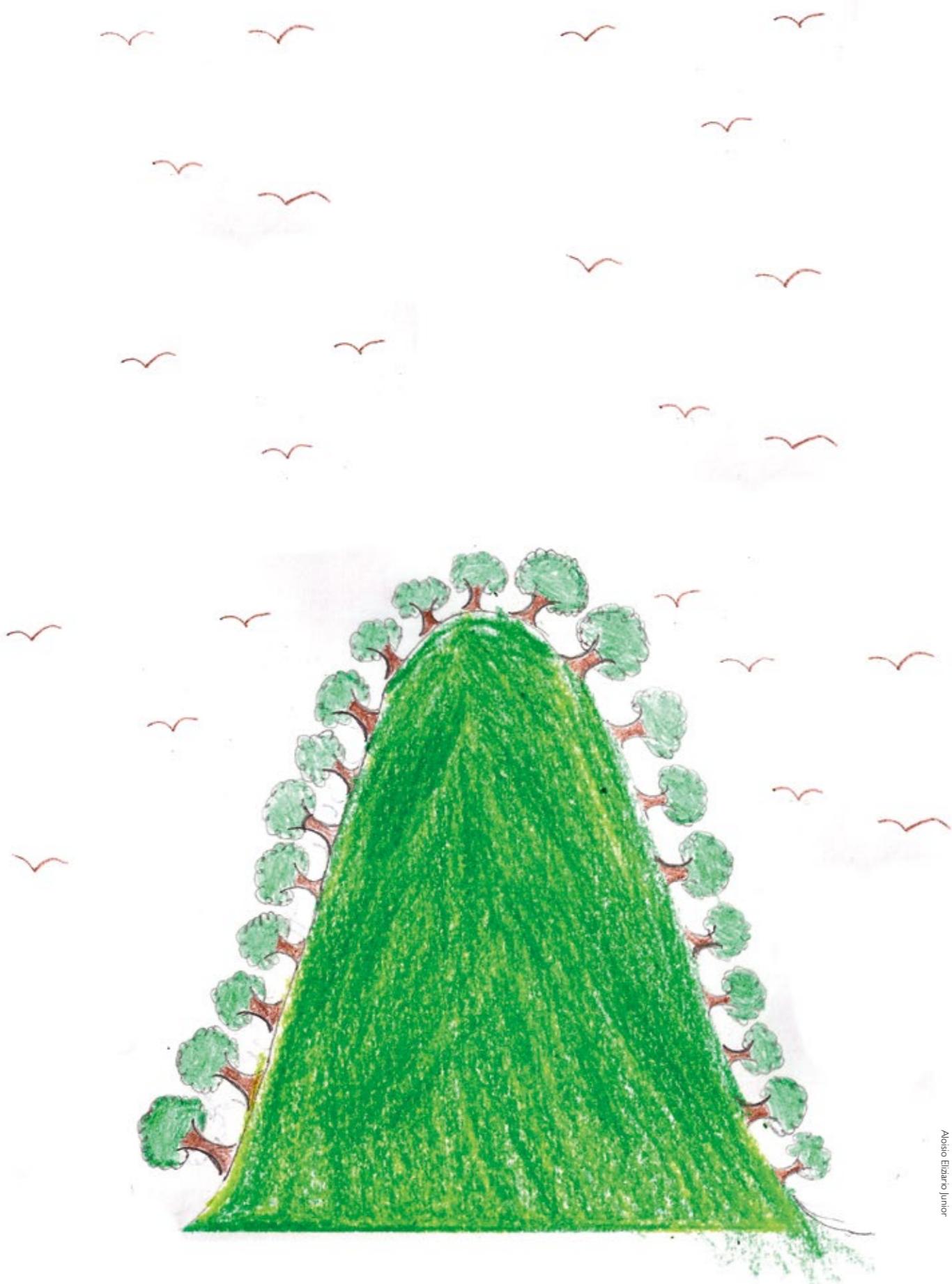
Iõp txihi kâxkay kây'ã hû iẽ nioktoynáhi ūg ãtxuab txó kumúhuá, dxa'á mkâ hôk krãpuãy ūg úxehã ūpú pootá iõ pukuyxê txihi atxagã: Pataxó! Iõ txihi mukaú'ã hõtxomã iõp nûgã taputari ūg êtxawê'ã hõtxomã iẽ tâypâk kuásê ūg tupihokatê upâ tohõhê ūpú pokayá ūg ūpú aymag ūg ãtxoê'ã hôk iẽ meãdxú nomaysõ dxahá patxitxá krayré, êtxawê'ã iẽ pinapõ iõ piátá ikôp mäguha, iõ fahâtö piátá upâ kohay ūg upâ hitxá.

Wâk ūpú nitxuké dxahá edhú uĩ itohã topehê arene'ã, petoi'xo dxa'á txuk, iakatã niamitãg'í anehõp: kaupetõ kortú me'a "TXÔPAY". Iehã TXÔPAY ahê ótopârug'ã ūpú nûgã taputari, pahnê'irá nioniemã txakó'xó ūg môj edhú higwá ūxé uhamo uĩ itohã hû niamisü.

Txoarã ūpú txópay - fap'bwa txópay itohã - kanatyø Pataxó - wãkmõdxêtxê Ajurú

IĒ PAKHÊ UPÃ HÃ-HÃ-HÃE PATAXÓ

Mê'á'xó iõ hã-hã-hãe Pataxó. Ihixú haytxô upú hãtö ãbakuhaytáy txãtxú ûg upú hãtö hünitxi'txé pakhêtxê nitxi mihai, kuãhi upú patxitxá makinã ûxé rûbá txagwari upú napinatô põhehaw. Hû iõ ihãyré txó piatá napinatô kuãnuk ãhô kaxkây'ã unatú'txé ûg ãgunuy'txé, tãy dxahá hotehô mêmá hãtö aponẽ, iakatã kaxkây'ã wãrehá'txé ûxé nitxi ãbakuhaytáy naãhã bak'ahab iõp kuãnuk ûpú napinatô hãhãhãe.

Iõp kuãnuk pakhêtxê pãgehê Pataxó mêmá hãtxotxáy tupaxi, ítxe'xó ahõhê kuãp ûg patxitxáp nomaysõ ûg txãtxú txó kahnëtú hã-hã-hãe. Napinatô suniatê, moytãxó, iẽ atxôhã iẽ mágutxi iẽ meãdxú' mõdxêp ûpú kijëmi hitxá, hãm'xomá, tsaeħú, moykâ'xó ûg arëgá'txé, pahogtábم ûpú kãdawê, suniatê ûg hamatê, awakã, txaorã ûg kãdawê'watá. Hitap'nuk ikâtãy kuãnwk pakhêtxê mêmáxó ihãyrétxé iẽ takaúitxê tsãy tapuritú ikotxê, iakatê napinatô hã-hã-hãe ãhô petõ'iã amixatê, ãtaí mêmá, ãhô petõ'iã iõ taygá upâ amixatê.

Txayará ûpú hotxomã iep mihai upâ napinatô hã-hã-hãe, petõ'i xó nioniemã ikhã nioktoyná iẽ mêmáxó nayhetxé ûg iketá, dxa'á mêmá iẽ wãreháwatá, amãga'xó ûg iẽ ikahówata ûpú kuãp ûg patxitxáp ûg iktóyp, txayará upâ hãhãhãe'ãga'txé kunã, iakatê iẽ mukarí txaywã-txaywã iõ tdihí, nitxi ãksa'rap, mayogená iõakuêg ûpú tarakwatênu kakhêtxê, hãtö iksarã dxa'á iõ napinatô hûpahab hû topehêp mêmá nuhmô. Apurú hû hõtxomã petoktê'watá upâ napinatô kortuãgá ûpú mêmá're Pataxó, txeñá mêmá nomaysõ mipây're hû iõ wãk'suyhê, iõ uhãdxé, iẽ hekaré'watá ûg iẽ txagwari hãhãhãe'ãga.

Tuhutarí itxãy iẽ nitxí ihixú ûxé pôkakéy ûpú wãk'modxêwatá ûg modxêwatá ûxé kijëtxawê ãhô txihihãe iõp kuãnuk mêmá ihãyrétxé ikô amixatê, iõré tomëtô, akdxihí mêmá perakuãtxé ûxé paxukixay dxahá dxa'á ãhô tomëtô ãgunuytxé tsãy pôôtá ûpú piatá.

Hotxomã iõp kuãnuk pakhêtxê mêmá nomaysõ, yakatê mêmá topehêp dxa'á uip nuhâtê'nuk ûxéapiâk hã-hã-hãe. Kuãnuk uteñá dxa'á pahnë' ûpú ihabniká dxahá iẽ petopaktê ûg ãkgarékahab upâ pakhê, iakatê ahõhê areneá iõp tapuritú makiami, 'nioniemã hã-hã-hãe naahã pakhê mêmá nioniemã hã-hã-hãe amohoy'. Iẽ ihixú Pataxó, anerê ikhã ikô nugâp uhãdxép. Mêmá hã-hã-hãe dxa'á hukab'xó kahab'xó uí ikhã dxahá ãhô ãgunuy ûpú ítxe'xó iõ uteñá upâ aksã.

Ajurú Pataxó - ipakâyé txihihãe

Aline da Silva Ferreira

Juan Nascimento

PATÄMIONÄ	PAXUKIXAY	TANARA	NAYHÉ
EGNITOPETONE	MAROXI	SUYHÊ	SONARÚ
FAMOXI	MÄGUTY	NÄIEP	TEHÉ
NÄXEYKÔ	XÔHÄ	FAPPET	
TAMIKA~	KIJĘTXAWĒ		

PATXÔHÄ: IÊ ATXÔHÄ PATAXÓ

Uxé napinatô trioká'irá ūpú pôhêhaw hûnitxi atxohé ūpú akâniú ūg pêagôwatá txihihâe ūg pakahêtxé, ikô ãtây nitxí ūpú napinatô pâgehê itxenere môjâ ahû'irá iê nitxuke ūpú hûpahab ūg ãghaba hû iõp tñxihí. Homarâ'ã nioniemâ piatá ūxé dxa'á iê atxôhâ Pataxó môjâ tanúmuhu'txé, txayá ãhô ãgunuy'txé, iõ dxa'á seyká, môjâ kihuykô'txé uí ãbakuhaytây ūpú tapuritú makiami, uíp suniatê ūg uíp gwakxó areneáp arene'átxé ikô napinatô ihixú hû nitxi mâkoy dxahá hotxomâ dxa'á tokerê'ã eoikây'iré iê napinatô atxôhâ, dxa'á mêmâ upâ patämionâ Maxakali ūg niotxarú Macro-jê.

Kahnêtú hâ-hâ-hâe anerê môjâ tarakwatê ūg petôi'xó pokakêytxé atxohé dxahá napinatô ãkgarékahab, iktóy'watá ūg tarakwatê'nuk upâ kohtuágá txihihâe ūg dxahá ãtây hôtehô patxitxâ tohnêpuhú kiômaysô ūg nioniemâ txóp paxumixatê môjâ iê waktukjú ūg tarakwatê'nuk upâ napinatô atxôhâ.

Dxahá ãtây ahekâ'xó hû iõ txeñá upâ akayéatê txó rûbá txó hâhâhâe ūg ikôeg upâ kijëtxawê. Uí ihabniká dxahá patxitxá kahnêtú akuêg môj hitxâwrétxé nioniemâ rekôy modxêtxé ikô urumâ, ipakâyé ūg akayé upâ pataxí Aktxurá Eoató, dxa'á ihabnyká iõ akuêg upâ maroxi'watá uí Kaêhá upâ kahtêning ūg upâ Aranahwá Makyamy. Hû ãtây paxukixay amixatê môj nomaysô patxitxá mukarîré hûnitxi wâk'modxê'watá upâ ãbakohây takauí uí pataxí ug ikôeg ūpú paxumixatê ãkgaré iê atxôhâ Pataxó, pahogtabm ūpú tupaxi dxahá pahnë tñxenere itsâ akôeg ūpú maroxi.

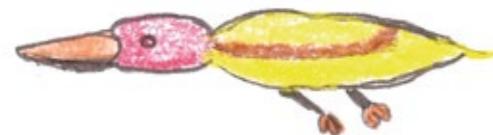
Paxakâtxé iõ akuêg ūpú waktukjú upâ atxôhâ, ihâ'yxó iê hâhuhêhê ūpú Patxôhâ, txätxú dxakiôre'irâ mêmâ: Pat dxa'á mêmâ iêp ihabniká upâ areneáp Pataxó; Atxôhâ dxa'á mêmâ atxôhâ ūg Xôhâ dxa'á mêmâ xohâ, iõré tomêtô, Atxôhâ ūpú Xôhâ Pataxó. lê uhâdxé môj ãtxoê'txé, kôpokixay ūg mupârítxé ikô

rekôy ūpú Akayé Pataxó, iõ dxa'á apêokâ iõ paktênuk ūg nioktoynâ hitup dxahá iê txuk'txé ūpú akuêg. lê nitxuké upâ uxehá nãptxê're hâtô mukaú'puá dxahá iê korimägwêwatá ūg hâhâhâeäga'watá nakiré iõ ãkirê'nuk ūpú ikôeg ūpú maroxi'watá, pahogtabm upâ pataxitxá hûnitxi mukariponâ ahôhê kotorô, muká'puá ūg txagmodxê uí pataxí. Itaí niahé'ã nioniemâ nioktoynâ ketxihé ikô patxô txó hâ-hâ-hâe ūg akayéatê dxahá iõ etxawê ūpú Patxôhâ uíp kijëtxawê, niahé'irâ iõ ketxihé ūpú nitxi urumâ ūxé ariponâ ūg areneá ūg upâ mêmâ ipakayé upâ atxôhâ Patxôhâ, dxa'á niagnuk mêmâ ariponâtxé ūxé krâmitxê rawata kijëtxawê Pataxó nokoxi Bahia ūg Minas Gerais.

Iõ akwêg ūpú pahnuhänuk upâ atxôhâ mêmâ nioniemâ modxê dxahá iõ napinatô ihixú ūg txôghi okehôy'xó ãtxoê kiômaysô hâtçotxây ūxé napinatô hûkortuâga, ahôhê ikô ãtxoê'xó, uíp ãmaré pakhêtxé ahôhê iõ anemâveynuk pâgehê, kâdawêtxé uí atxôhâ Pataxó, uí moykâ'xó ūg uí kâdawê upâ pataxí. lõp suniatê dxa'á wâk mêmâ suniatâ'txé uíp atxohâ txó tñxihí, kramiâ nitxi txôghi meâ suniatâ'txé ūxé Patxôhâ.

Ãgwrâ kiôyâ nomaysô mêmâ iõ paxumixatê ūpú sonarúnuk hû iê amixatê ūpú kohtú ūxé Patxôhâ, ikôeg uíp mukariponâ ūpú modxêwây iõ humahänuk mêmâ patxitxâ'ã uí atxôhâ Pataxó ahôhê, ikoég, iõ otxemâ upâ atxôhâ uí tihy hâhâhâeäga, uíp apoâga upâ hâmgomá, uíp kijëtxawê ūg ãgurâ rûbá, mêmâ nioniemâ ãkay dxa'á torotê'xó tarakwatê'irâ napinatô atxôhâ ūg napinatô pakhê dxahá pahogtabm txó hâ-hâ-hâe.

Rekôy ūpú ipakayé Pataxó upâ Kijëtxawê Pataxó Aktxurá Eoató

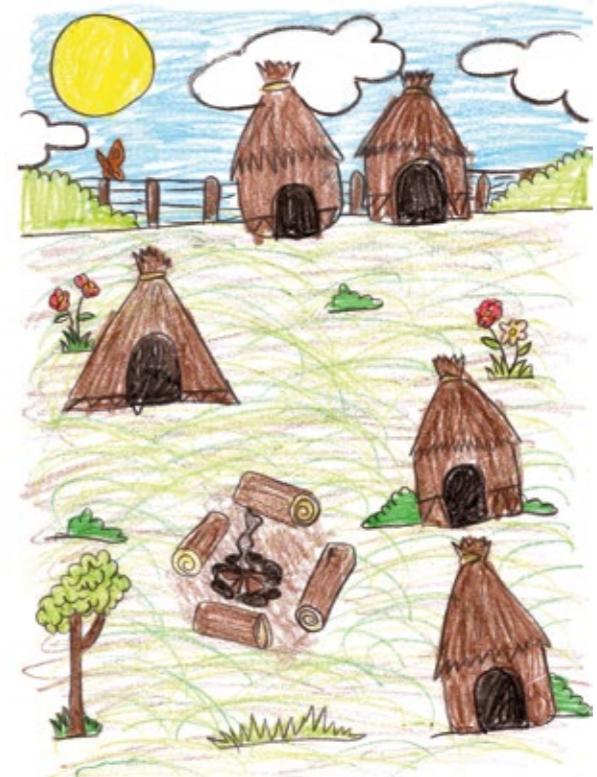

Thainá Fernandes

Polararimim Guedes

IĒ NOMAYSŌ UPĀ NIOGNIGĀHI PIRIKĀ DXAHÁ PATAKÍ PATAKÓ

Bruna Fernandes

Iē niognigāhi pirikā mê'á tokmā puhey nitxi nomaysō dxahá hōtxomā, txayá kuā ahōhē otxemā ūpú atxohé hātxay hū suyhē ūg ektowatá txepei kioyā nomaysō dxahá napinatô pōhehaw ūg, iēparénu, iē pōhāy'irá ūpú okehōy ahekā're hū ahmonē burisé dxahá iē pohēhaw hotxomā. Iē niognigāhi pirikā uip pataxí tapuritú pôôtá, paxaká'irá ãre'm'xó iēp napinatô kijëmi, pōhāy'txē fahâtô upâ gwakniahā ūpú pohēhaw, ūpú ikoég ūg patxitxá txag'rú. Hū iē mehexó'txē upâ niognigāhi pirikā uip napinatô pataxí ãkirê'ä iēp pōhāy'irá ūpú ãkirênu, ūpú akuég ūg kayabá, jirap'txē iehä dxahá iō ãkirê'nuk upâ napinatô pataxí.

Wāk upâ mehexó'txē upâ niognigāhi iē napinatô pohēhaw mê'á iehä: otxemä'ä mayo'aô iē miägkunäy hū aymag'tê patxytxä'ä ūpú katutxiä iōré tupsay ūpú paynaê hitap, iēp tyanä txuk'ä dxahá iē kijëtxawê hū iēp tupsay hū ãkay'xó ūpú u'ui. lō turesé mê'ä yē tudxaniog ūg petoi'ä dxa'á petoi're nytxy kayabá dxahá nötehê.

Iōp nikxax tapuritú mägutxi'txē mê'ä mukusuy, sunia ūg kohay, dxä'ä mê'ä butispey'txē iōré ikhá dxahá ãhô ãhunawi. Iōp mukusuy pahogtabm butispey'txē mê'ä ekwôtxē hū ãgwra pataxí dxahá mê'äré mägutxi'txē, iakatä iē pataxi mê'ä nitxi kitornä ūg iē hā-hā-häe ãhô pahnë ahekä ūpú mägutá hotxomä yō mukusuy, dxä'ä ãgnuy bugau'nuk.

Iēp katxarä ūg makirä mê'ä amägä'txē uí kekatxä ūg uxé etaniä kijëmi homará hâtô ikuagwak dxahá goyá miäga hâp'tsôá ūg ãgurá dxahá amägä tupsay, kotê watxatxu ūg ãgurá. Uí tohôhê, gwakxó makinä petoi uxé kijëmi hâtô patxéhiab dxä'ä otxemä'ä hū tudxaniog ūg iōp kunä txuk'ä dxê iēp wäknamû hōtxomä iēp hâahi.

Tuhutari uip pataxí ūg txag'rú tapuritú pôôtá iē niognigāhi mê'ä otxemä'txē dxahá ãamaré ãteatxá, ahôhê uí korihê'txē ūg uí otxemä'watá ūpú tupakuhi ūg tupatxa'á, jirap'txē iehä, dxahá iē fahâtô ūpú gwaknyohä rüba, iakatä iē hûgoré'watá ūpú tupaxi aymag'txē iē ūg miägkunäy, jirap'xó ūg aymag upâ bukehe'watá rüba'txê.

Rosinete

NIOGNIGÃHI PIRIKÃ: AHÔHÊ OTXEMARÉ ÜPÚ MODXÉ HÄTXAY

Iõ otxemã' txẽ upâ niognigähi pirikã ūxé kijemi iõré uĩ rübá üpú akuêg uĩp pahnë ãre'm'xó ûg wêkanã, txayá mukarí xex'xó, dxa'á ahê mô'ã kuã'txẽ okehôy'í mêm're tuêrútxẽ.

OTXEMÃ EKTÓ

- ▶ Ahô patxutxá'xó eumã'watá ehätxia, iõ kuã'txẽ "hâpe", hû uhädxé üpú tukjú niognigähi. Patxitxá hâpe mêm'a mayogená ûg okehôy'xó asunãy kiôgená, pahogtabm üpú wâk'uktxá iẽ upâ niognigähi dxahá iõp ãgurá edhú'txẽ upâ Pataxi. Tukjú niognigähi mêm'a kehätxia ûg okehôy mêm'a're areneátxẽ.
- ▶ Perakuã aktxé ūxé txâgrú kunã iẽ tihiy pirikã okehôy'xó asunãy kiôyä mayogená. Mupuk akautxé iõ xex'xó üpú paxaká nioniemã nuhâkwatêrikã ahê iẽ kâhi tukjú uĩ tupanyog'aô. Nokhô wêrâ'xó pokakêy iẽ aktxé ahê topehê namû uĩ tupaniog, iakatã mupuk torotê'âkâwtixy'irá xex'xó.

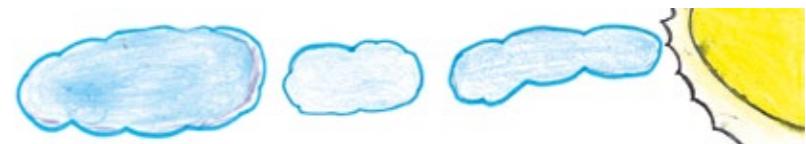

- ▶ Iẽ niamitâg'watá piririkã txêa okehôy mêm'a're patxitxá'xó ikô makinã paktã, iakatã kepäy mêm'a niognigähi'txẽ ûg okehôy'xó asunãy kiôyä mayogená iẽ makinã ûg hokaé.
- ▶ Ahô patxitxá'xó hâp'taway'txẽ kunã upâ tihiy pirikã, kepäy okehôy asunãy wâkjôopek ûg wâk'euhmânuk upâ tihiy.
- ▶ Wâk üpú jirap makinã iõré hokaê dxa'á kotê'xó nuhâkwatê pirikã, wâk'euhmã iẽ kâhipuh upâ niognigähi, wêteré iẽ makidxape üpú txâg'rú otxemâ'irá tupaxi âhô dxapaká. Üpú niognigähi, ahôhê gwakniohã üpú pajarú motxê iõré aratê.

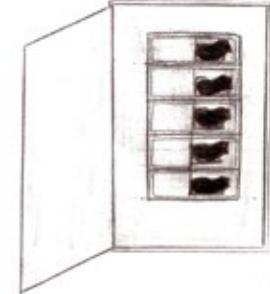
Bruna Fernandes

- ▶ Ahô mêm'a apeôkâ'txẽ niheká ūxé tunikayhã dxa'á ihây'xó niognigähi pirikã, txêa iõp potâg upâ pâhây niognigähi torotêp eketohê'irá dxahá patxitxá itâiaptéynuk.
- ▶ Ahô tukjú'xó ūxé tudxaniog tibirisá'txẽ upâ tihiy pirikã, apibâ'irá, wâk'namû'irá iõré dxa'á petô'i'xó ãkay'xó üpú hâp'tawaytx'ë, hâhuhêhê'xó kixay hâtö makinã paktã.

Raniara Conceição

- ▶ Ahô patxitxá'xó pokäyawatá ūxépatxô upâ tuparikâmu ûg ahê koêt'hi patxitxá patxutxô, hâhuhêxó nyonyemâ potâg dxahá patxitxá itâiakuêg.
- ▶ Pukây edhú ūxé txag'rú kunã iẽ kekatxá ûg mirapé koet'hí kotê tohnêpuhú hiato ûg atxemâg hû iẽ pirikâ'txẽ ukatarí ûg haptxôy üpú haknitxi.
- ▶ Ahô otxemaré tupaxi pirikã ahê iẽ miäga atxukjú iẽ kijëmi iõré txâg'rú üpú akuêg, Nâxeykô're üpú wâk'euhmã iẽ kâhipuh upâ niognigähi dxahá tuêrú nuhâkwatêrikã ûg niogenâp.
- ▶ Uxé ãsunãy'xó üpú kiôgená hû tuparikâmu iẽp tamâpê üpú kekatxá ûg mirapé tuêrú hüpahab hû iõp tupari ûg hû miäga, tohnô iẽ pâhâyniognigähi dxahá patxitxá iẽp kiôyä paktã.

Guilherme Santos Silva

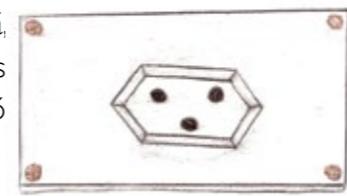

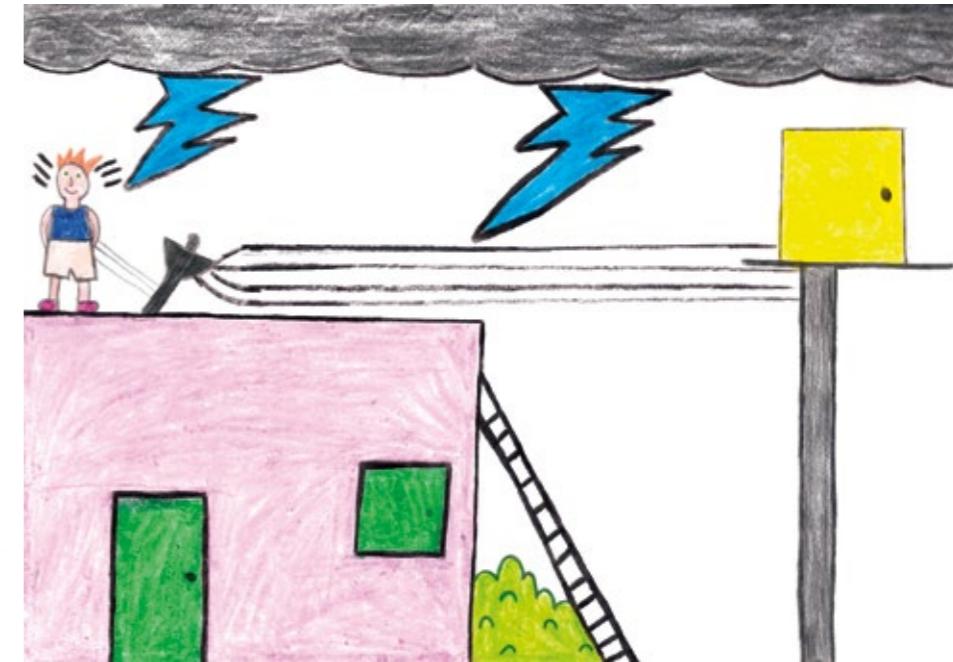
- ▶ Ahê môjré kôet'hi hugoré iẽ apiâhamârûb ūpú tehénig pirikã, wâk'euhmã pukuyxé iẽ átma, ãgaypihi iẽ apiâhamârûb hû iõ tehé'aô eumâ'txé patxitxá'í mupuk kotê nioniemã nuhâkwatê.
- ▶ Hâhuhehê'xó nioniemã pirikâug ahê môjré patxitxá tapetapokpay akuêg ūpú amâgá uîp tuparikâmu. Wâk'euhmã iẽ kâhupuhi ikoêg uî ãgaypihi ūpú pehi'aô hâp'taway'txé.
- ▶ Tuêrú otxemârê iõ "T" iõré benjamim dxahá euhmã hünitxi tupaxi, iakatã iẽ nakîway uî kotê'aô okehôy'xó asunây nuhâkwatê pirikã ug ihã jôopek.

- ▶ Nokhô ayó iẽ pahab iõré tupaxí akâtxê upâ tupakuhú ūpú amâgá tupsay japôterú kepây torotê're ūxé otxemã, ug ahê torotê're hû apaká hâhão ug/iõré ehenâtxé, iakatã nãptxé xex'xó ūpú nuhâkwatê pirikã.
- ▶ Wetêre'xó iep kotê'aô hû niamitâg japôterú âhô torotê otxemâ'rê'irá, dxahá tuêrú dxa'á txanã ayó'xó iõ ãpahab iõré tupaxi metálicos tupahâniog, amanay iõré twpatxwíxe, etc...), yakatã mê'a xex'xó paktâ ūpú nuhâkwatêrikã.

- ▶ Wâk'euhmã iõp tupaxi pirikã upâ kotê'aô ūxé piatá ūpú potehé ug amayhã, iakatã topehê okehôy hâp'taway ahê nioniemã amayhã ahû iẽ tihiy pirikã.

- ▶ Japôterú môjré wâk'euhmã tupaxi pirikã, nokhô aymag'xó ikôp tupaniog, ektó tarakwatê uî "plug" ūpú tupaxi ug wâk'euhma upâ kotê'aô.
- ▶ Âhô otxemâ'xó iõ tupaxi patxéoba ūxéakâpiatá topehê torotê're paxakâirá, iêparénuk ūxé txaywâ ūpú potehé, iakatã okehôy'xó homarâ're nuhâkwatêrikã iõré ihã iknupuá.

OTXEMĀ HÄTXAY

Kavê Samuel

Daniele Uma

▶ Ñhô perakuã tupaxi pirikã eumã'txép üg pehi'aô niôgâ áhê puhumunú môj're otxemã're, patxitxá'irá iehâ tohnô puheywâk gwakxó niognîgâhi üg moeká iô iktôy upâ apirâb.

Nathali Santos

▶ Itsã wâk'eumã iôp tupaxi pirikã üg topehêp kâxkâyâ hû ihê mayõ eoatô niôgâ, üxé "stand by", iê niognîgâhi hukab'xó mê'aré'irá otxêmã'txé. Wâk'eumã wêteré'irá iô plugue upâ kot'aô.

▶ Txé`â mukxa'xó iê tapitebm'aô japôterú homarâ'rê nkâh, ikatâ apiák tapuritu mukxa iê pôhây, tapuritu iô tupaxinuhatê petôikâd dxá'âkuêg'rê dxahá ikahâwatá iê nuptxaptamâg üg ãtây ãkirê iô puheywâk üpú niognîgâhi.

▶ Wârehá'xó iê âratê upâ pôhây upâ tapitebm'aô anêrê ukôtxê üxé itxêp atxohé, iakatâ ahê kepây hukab puhey tohnô puhey'rê tapuritu niognîgâhi patxitxa'irá iê apirâb nânâ tapuritu akâ.

▶ Ñhô ayó tupsay dxaha motxê'rê uí ãyhâ beregwa'wây upâ tapitebm'aô üg u'ihe üxé dxá'â iêp gâtay'nig ãhô iêp bokoháliú'rê hû paxukwatê iôrê ãgwrá tupaxi dxá'â üg'rug'xó iô hâtsâ'i akâtxê náha'rê, iakatâ ãtây wâk'umtxá iô nûgâ ãkirênuk üg puheywâk tapuritu niognîgâhi.

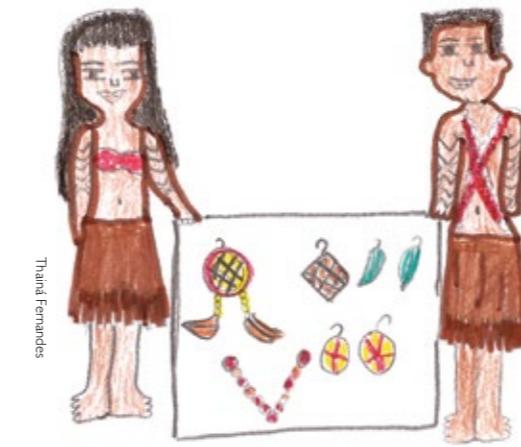
Vitória Matos

▶ Tuêru'xó amâgâ iôrê ihây'rê tupsay hôtxômâp iôp txaywâ perakuã niupatxi hâtô itxê apiäkxex dxahá puheywâk txaxó piátâ üg niognîgâhi pirikâ.

▶ Japôterú môj're ãgaypihí peh'iâo nokhô tukjú uí ãyhâ dxa'â nokoxy'xó uí niõñixina'aô, iakatâ iô hupahab hû itâi tupaxi okehôy ãsunâ'y're nuhâkwatêrikâ pirikâ.

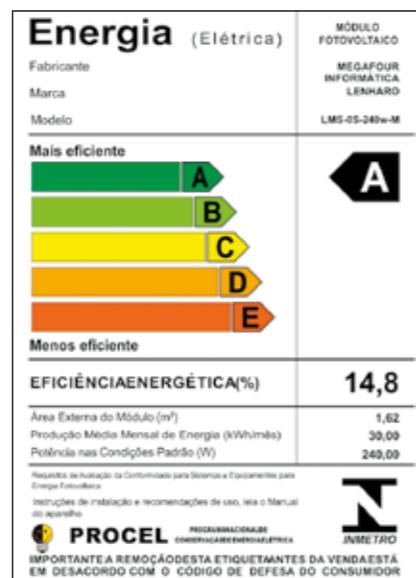
Ramy Oliveira

Thainá Fernandes

OTXEMÃ TXAVÊY

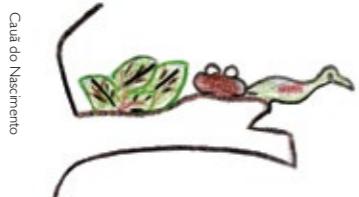
Itsã nôtehê tupaxi pirikã, ūpú ukâri itsã dxá'á petõi iõ ãkay'xó A upâ aniâghã PROCEL, tayatê ãtxoê dxá'á topehêp puhey'wâk txaxó niognîgâhi.

Iep peh'aô dxa'á niognâsê nitxi hitap puhey'wâk nitxi niognîgâhi ūg kunihá gwakxó, ūxé ãksa'ray akpâyp otxemâxó peh'aô gwakxó niognâsê, iõré ūpú Led dxá'á kunihá nitxi ūg niõñixina tapuritû puhey'irá gwakxó niognîgâhi.

Dxêi tohnêpuhûp atxoê ūpú gwakxo puhey'wâk pâx otxemâ ūpú tupaxi pirikã uyhâ'irá upâ aniâghã ūpú puhey'wâk, nuhâtê ūg mõdxêp ūpú otxemâ:

Tupaxi pirikã	Ãpiäkxex ūpú otxemâ ikô txaywâ	Puhey'wâk bokoy kWh\äghô
Tapitébm'aô apêtxienâ pôhây, ãsikaâb	Krâkrokxi râtxê h	Krâmitxê
Hâtsá'i nuptxaptamâg	Nitxê h	xuê apêtxienâ krâkrokxi
Patxêkahab	Nitxê h	Ruê nigrê
Peh'aô	Nigrê h	Krokxi
Amâgâ'aô ūpú puhi	Apêtxienâ h	Ruê krokxi
Kuypô'aô txôakâ	Nitxê h	Ruê dxâdxê
Patxéhiab ūxé katerúp	Nigrê h	Ruê nigrê
Weteré'aô miäga hp	Nigrê h	xuê apêtxienâ krânigrê

Cauá do Nascimento

ATXEMÃG DXAHÁ IËP ATXOÊ ÚPÚ OTXEMÃ HÄTXAY UPÂ NIÖGNIGÄHI

OTXEMÃ HÄTXAY

Ãhô puhey niognîgâhi, hagnahay okehoy apiba're
lê niognîgâhi mê'á nioniemâ takunahé dxá'á okehô'ykâd apiba're
lê miäga mê'á hâtö mihai upâ napinatô imamakâ tanara
üg akpay apôy iê niognîgâhi, dxá'á hôtéhô jiráp'xó pâx txaywâ iê txaywâ

Bruna Fernandes

OTXEMÃ EKTÓ

Iê ãyhâ upâ ektâ'tê, mê'á hâtö kiôyâ húayô
Dxahá tuêrû kiogená dxá'á mê'á nioniemâ muhuá nuhmô'nuk
lakatâ iê pôhêhaw upâ makinâ mê'á kiôyâ nitxi nomaysô

OTXEMÃ TXAVEY

Iop tupaxi pirikã, mê'á nomaysô ukâri're
Hû ãkay'xó PROCEL dxêykô hû ãkay'xó A, B iõré C
Üg ikoêg ahê'irá dxêykô A dxá'á mê'á iê fahâtô
kâxkay'xó iêwêrâ'xo kâupetô taputari, mê'á koet'hi wâkeumâ

ATXOÊ HÄTXOTXAY!

Taputari! ãhô patxitxâ'xó hâpe
lakatâ iêxex'xó tâypâk pohêhaw
Topehê ahû iõ kahnëtû âkapâ
Patxitxâ hâpe mê'á ehâtxiá ūg iê apirâb mê'á iknuy'txê

Hâytxô: rekôy ūpú akuêg txihihâe Pataxó

IKTÔY HÃHÄEÃGA ŪPÚ NIOGNIGÄHI

IÕ DXÁ'Á ME'Á

Iẽ Tarifa Social de Energia Eletrica-TSEE*, Paxumixatê'txẽ epoxey Lei nº 12.212, ūpú kräkrokxi ūpú ariomã ūpú hiã krokxi rótsa, txepei iõ txihä ūpú mutxatxágwê ãkgaré iõ iktôy ūpú niognigähi pirikä dxahá iẽp makinã ūpú edhâtê keneketó.

Rosinete Pereira

PUKÃI PETÖI TXIHÄ

- Makinã keneketó, hũ **número de Identificação Social* – NIS**, Paxumixatê uĩ cadastro Único do governo Federal-CadÚnico* ūg dxá'á ãkêtê'xó gwakxó ãghô'ará, ikô makinã upâ patämionã ūpú ihã ½ hãptxi'nuk ãsikaab ikô ãghô.
- Makinã amix'txẽ uĩ **Programa de Prestação Continuada da Assistência social* – BPC**, iõré dxá'á taputá tupavê iõré txagwaratê, ūg dxá'á petöi'ã ãkêtê'xó ãghô'ará txaxó're; iẽ ¼ txó hãptxi'nuk gwakxó ikô ãghô.
- Patämionã dxá'á petöi makinã hũ ramikãy, dxá'á uyhâ ūpú tupaxi eumãp hukab'nuk iẽ niognigähi piriká, dxá'á torotê'xó amix'txẽ uĩ **CadÚnico*** ūg dxá'á petöi ãkêtê'xó ūpú mitxê hãptxi'nuk ãsikaab ikô ãghô.
- Patämionã txihihäe iõré ïgorâhæ amix'txẽ uĩ **CadÚnico***.

Âkay'xó txó Ugwaxerê*

AHÖHÊ PETÖI'RÉ TXIHÄ

Pedra animim Guedes

- Petöi'ré iõ **numero de identificação social* – NIS** (ehigã iẽ kumuruké'wãy txó akatxág dxahá patxitxá iõ amix'watá ihê ãhô petöi'ré).

- Patxitxá iõ amix'txẽ'nuk uĩ pâhây niognigähi ūpú niognigähi pirikä ūpú nûgã txag'rú dxahá txepöy iõ txihä, mötxay'irá: iõ **número de Identificação Social* – NIS, CPF** ūg **RG**, iõré iõ **RANI** pâx ñámá'txi'xó ūpú txihihäe, iõré iõ Paxumixatê txó - **Benefício de Prestação Continuada-BPC***, ahê Môj're iõ ñámá'txi'xó.

AHÖHÊ HÃPTXIY GWAKXÓ

Makinã keneketó		Txihihay ūg ïgoahahæ	
Puhe'ywâk	Moeka	Puhe'ywâk	Moeka
0 a 30 kWh	65%	0 a 50 kWh	100%
31 a 100 kWh	40%	51 a 100 kWh	40%
101 kWh a 220 kWh	10%	101 kWh a 220 kWh	10%
Mais de 220 kWh	0%	Mais de 220 kWh	0%

WÃK'MÖDXÊ'WATÁ

- Agencia Nacional de Energia Elétrica – ANEEL – txag'ru: www.aneel.gov.br/ Patxéoba - 167
- Kaháy up ANEEL na internet: www.aneel.gov.br/

Âkay'xó txó Ugwaxerê*

Bruna Fernandes

NKÂH ÜPÚ WÃ'KIHÃY'RÉ KUÃNUK

Kramiā dxá á txōghi kuā'xó ahōhê mē'á nomaysô Petōiré nognīgāhi pirkā uxê kijemi ūg pâx hūbá ūpú akuêg, Petōixó dxá'ã ayó uxê otxemā iõp kuãnuk ãkgaré iẽ niognīgāhi hū hiató ūg ūpú mōdxê hătxay. Āgurá kiôyã nitxi nomaysô mē'á iẽ āmäré txó makinã pâx otxemā kătxay upâ niognīgāhi pirkā. Ātây txepeĩ nugã txihã ūg kiôyã namaysô upâ niognīgāhi tonenex'txé.

Vagner Alves dos Santos

Nitxi makinã patxitxá'ã hăpe dxahá otxemã nioniêmã akuêg dxá'ã ãhô môj tukjú'txé ūg hăptxi'xó ikô topehê. lěhã iõ wāk'kuätxê "hăpe" perakuã nitxi makinã otxemã iõ dxá'ã ãhô mē'á nûgã ūg ūpú mōdxê wāk'hătxay. Patxitxa hăpe mē'á ehătxiá, ikô'mkâ koet'hi mē'á're tuêrú'txé iakatã wāk'uktxa iẽ fahătê ūpú niognīgāhi dxahá āgurá makinã ūg petõi dxa'á mē'á're wāk'mōdxê'txé dxahá dxa'á iẽ pâhây niognīgāhi atxukjú iẽp āmaruata.

Hăptxi'xó iẽ ahêhã uxê txaywã kasiaká mē'á hătö upâp āmaruata txó makinã, ātây txepeĩ iõ pakipãxi niognīgāhi ūg iẽ tâypâk nãkayá`aga.

Patxitxá ūg wāk'hăy're iõp kuãnuk tukjú'txé dxahá hōtxomã iõ Hähähæ. Kasiaká mē'á paxúkixay ūpú etaniã nioniêmã ūpú uíp dxá'ã môj'xo mōdxêtxé, jiráp'irá dxahá iẽ otxêmã'wata hătxay upâ niognīgāhi pirkā, ahōhê takunahé ūpú otxemã ūg ūpú kanikey dxahá napinatô pataxí.

IRÊK UDXÊRE

ACERVO ATXÔHÃ. Coordenação de Pesquisa da Língua e História Pataxó – Representação dos Professores Indígenas Pataxó de Patxôhã-BA- 2010. BOMFIM, Anari Braz. Patxôhã "Língua do Guerreiro": Um Estudo sobre o Processo de retomada da Língua Pataxó-Tese de mestrado-Universidade Federal da Bahia. Bahia, 2012.

BRASIL. Ministério da Educação. Professores Indígenas; Leituras Pataxó-Raízes e Vivências do Povo Pataxó nas Escolas Secretaria de Educação-Salvador - BA: MEC/FNDE/SEC/SUDEB,2007.

CERES, Maria Pereira. - Bilinguismo – Discurso e Política Linguística: Programa de Mestrado em Letras, Linguística e Transculturalidade/ organizadora. Ed. De Liz – Universidade federal da grande Dourados-MT -20122012.

INSTITUTO TRIBOS JOVENS. -Povo pataxó – Inventário Cultural Pataxó-Tradições do Povo Pataxó do extremo Sul da Bahia – Bahia:Atxôhã – Instituto Tribos Jovens – ITJ-2011 – 112 pp.

PATAXÓ, -Pataxó – Bahia. – Povos Indígenas: História, Cultura, Autonomia – Coordenação de Pesquisa da Língua e da História pataxó – Atxôhã.

PROFESSORES INDÍGENAS. Educação Indígena Pataxó – Ministério da Educação II – Secretaria da Educação III – Título IV

KORTÚ UÏ ATXOHÃ PATAXÓ (PATXÔHÃ)

mägutxi - comida
Itoöhã - céu
Niamisü - Deus
akâié - líder
akâiéko - cacique
akuêg - trabalho
akuã - flecha
aponâhi - feliz
aponê - felicidade
arëgá'xó - brinca
baixú - bonito
eoatô - vermelho
ehtö - amo
hähão - terra, chão
hützeká – com licença
ikhã - luta
itxewá – salvar
jiráp - ajudar
kaêhá - reserva
kahab - viver
kayâbá - dinheiro
jokana - mulher
kitok - menino
kitok'ihé - menina
kahtonetú - amigo
kekatxá - rio
kijëmi - casa
txôpay - primeiro índio da historia
mayõ - luz, sol,
miäga - água
niamitág - proteção
niôgâ - aceso
niognīgāhi - energia, aura
nipxox - acender
joöpek - fogo

hayôkuã - bom dia
akxãy - oi, olá
tanara - natureza
itxê niató - boa tarde
takohã - boa noite
pumützeká - faz favor
hützeká - com licença
ihã merakatxi - até mais tarde
tupsay - tanga
urataká - cocar
puhuy - arco
kakusú - homem
kamarú - árvore
kijëtxawê - escola
ariponã - aprender
ipakâié - professor
imakâié - professora
awâkã - historia
tsaêhú - artes
ahã - território
txihí – índio
idxihí - não índio
pataxí - aldeia
taputarí - parente
bayxú - bonita(o)
bayká - feio(a)
ipamakã - pai
imakã - mae
txawê - sala
arëgá - brincar
areneá - falar
konehõ - filho
japõterú - quando
suniatá - cantar
u'ui - fumaça

KOXUK'XÓ: Aripotxẽ Txihihãe

AYSSA SOARES SANTOS
 ÑDXUARA LOPES DOS SANTOS
 ALINE DA SILVA FERREIRA
 ALOISIO CHUPÉRIO ELIZARIO JUNIOR
 BRUNA FERNANDES SALES
 BRENO CÁSSIO FERNANDES SALES
 CAUÃ DO NASCIMENTO MIRANDA
 CRYSLANE CONCEIÇÃO DA SILVA
 DANIELE LIMA DA SILVA
 DAVI LEMOS DOS SANTOS
 DIEGO SOUZA MACÁRIO DOS SANTOS
 EDELLAINE GUEDES SOARES
 ELIGIÂNE DE OLIVEIRA SOUSA
 EVELY CONCEIÇÃO SANTANA
 GABRIEL DE JESUS GUEDES
 GÉSSICA ROCHA BRAZ
 GISELLY MONTEIRO FERREIRA
 GUILHERME SANTOS SILVA
 JUAN NASCIMENTO ANDRADE
 KAILANE NEVES ARAUJO
 KALILA SANTOS DE JESUS
 KAWÉ SAMUEL MATOS DOS SANTOS

LÁISA RODRIGUES MUNIZ
 LAUNIELSON BATISTA MARINHO
 MAYLLI FERREIRA MATOS
 MARILANDILA DOS SANTOS PINTO
 MATEUS ALVES SANTOS
 NATHALI SANTOS DE OLIVEIRA
 PEOLARAMIRIM GUEDES SANTIAGO
 PEDRO NEVES VULGA
 RANNAYARA CONCEIÇÃO VALÉRIO
 RAMILY OLIVEIRA CHAVES
 RONIELE DOS SANTOS SILVA
 SHAWAN SALES BRAZ
 TAULAN DOS SANTOS CUSTODIO
 THALYA FERNANDES DE SOUZA
 THAINÁ FERNANDES SOUSA
 ULANE ALVES DA CUNHA
 VITOR BRAZ DE SOUZA
 VITÓRIA MATOS SOARES SANTOS
 WESLEY RODRIGUES FERREIRA
 YTXAYWÃ BRAZ DE OLIVEIRA
 TUPÃ NINDÓFITA
 CAIRÃ CRISTIANO BRAZ

TUPAXIWATÁ ũPÚ AMIXATÊ: REKÔY ũPÚ AKUÊG TXIHIHÃE PATAXÓ

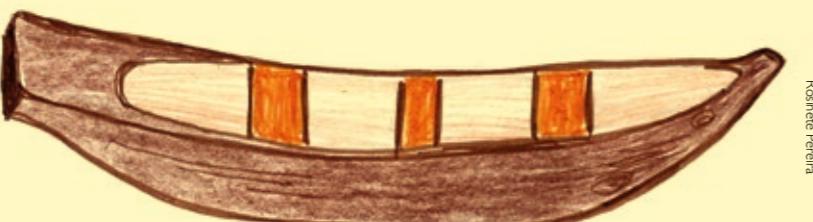
RAIMUNDA DE JESUS MATO
 ROSINETE PEREIRA SILVA
 NANCY PEREIRA SILVA
 ALZIRA SANTANA FERREIRA
 MARIA JUCÉLIA DA CONCEIÇÃO MARINHO
 JUSSIMÁRIA NEVES CUNHA DA SILVA
 ANARÍ BRAZ BOMFIM
 VOLTAIR ALVES DOS SANTOS
 ZIZÉLIA FERREIRA DOS SANTOS
 VILMA MATOS SOARES SANTOS
 ADEMARIO BRAZ FERREIRA
 SILVANÍ BOMFIM FERREIRA
 HERON SANTANA GUIMARÃES
 RHAYANNE OLIVEIRA DO NASCIMENTO
 CLARIVALDO BRAZ FERREIRA
 GRAZIELE DA SILVA GONDIM
 CLEONICE MARIA SANTOS
 LUCIENE DOS SANTOS
 MARIA HILDA SANTANA DOS SANTOS
 ARIANE JESUS DOS SANTOS

MAKINÃ DXA'Á JIRAP'Ã

GILSON DE MATOS SOARES – PROFESSOR
 ARISSANA BRAZ BOMFIM DE SOUSA – PROFESSORA
 RONIELLE RIBEIRO PAIVA – ADMINISTRATIVO
 PEDRO NEVES DO ESPÍRITO SANTOS – PROFESSOR
 VICTOR JESUS DOS SANTOS – ADMINISTRATIVO
 GABRIEL FLORÊNCIO DE JESUS – ADMINISTRATIVO
 ADRIANA BARBOSA PESCA – ADMINISTRATIVO
 GERDION SANTOS DO NASCIMENTO – CACIQUE ARUÃ PATAXÓ

JIRAP'XÓ

SECRETARIA MUNICIPAL DE EDUCAÇÃO DE SANTA CRUZ CABRÁLIA
 COLÉGIO ESTADUAL INDÍGENA COROA VERMELHA
 ESCOLA INDÍGENA PATAXÓ COROA VERMELHA
 Vilma Matos Soares Santos
 COORDENAÇÃO DE EDUCAÇÃO ESCOLAR INDÍGENA
 Raimunda de Jesus Matos
 SECRETARIA MUNICIPAL DE ASSUNTOS INDÍGENAS

Rosinete Pereira

MINISTÉRIO DE
MINAS E ENERGIA

